

HALK SAğLIğI UZMANLARI DERNEğİNİN (HASUDER)

YENİ KORONAVİRÜS (COVID-19) HASTALIğI SÜRECİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ-6

06.08.2020

“Çok zor günlerden geçiyoruz ”

Çok zor günlerden geçiyoruz.

Halkın sağlığından kaygılıyız.

Oysa, Mayıs ayının sonunda olgularımızın ikili basamaklara inmesini ve sonra da rahat bir yaz dönemi geçirmeyi umuyorduk. Öyle olmadı. 11 Mayıs'ta başlayan ve 1 Haziran itibari ile her sektörde yaşanan açılımlar ile yeniden normalleşme süreci iyi yürütülemedi. Minik adımlarla ilerlenilemedi. Epidemiyolojik kanıtlara bakıp gerekirse bir adım geri atıp, sonra tekrar ilerleme gerçekleştirilemedi. Halkımıza bu dönemin eskisi gibi olamayacağını iyi anlatılmadı.

Sağlık Bakanlığı, ülkemizin sağlık hizmetlerinin sorumlusu olarak Ocak ayından itibaren süreci yürütmeye çalıştı. 2019 yılında güncellenen influenza ile ilgili hazırlıklar ve kurulmuş kurullar sürece iyi başlamamızı sağladı. Bilimsel Danışma Kurulu kurularak bilimin rehberliğinde yol alındı. İl pandemi kurullarının bazı illerde sürece önemli katkısı oldu. Topluma sınırlılıkları olsa da düzenli bilgi verildi. Gereksinimlere göre yeni kurullar, yeni yazılımlar, yeni araçlar geliştirilmeye çalışıldı. Hep beraber, dünyayı da izledik. Bazen özendik. Bilimsel enstitülerin varlığı, verilerin şeffaf paylaşımı, aşı çalışmalarında alınan yollar için. Bazen de “çok şükür” dedik. Kamusal sağlık hizmetinin varlığı, herkesin tedaviye ulaşımının sağlandığı için. Göğsümüz kabardı. Yurtdışından getirilen uçak dolusu yurttaşlardaki mutluluk, kavuşmalar ya da geliştirilen yerli malı ventilatörlerle.

Yaşananlarda çok emek vardı.

Başta sağlık çalışanlarının, güvenlik görevlilerinin, polislerin, basın emekçilerinin... Aylarca evde kalan yaşlılarımızın. Okullarından ayrı kalan çocukların. Evde hem ebeveyn hem de öğretmen olan anne babalarımızın. Dükkanı kapanan kahvecinin, bakkalın, mahallelinin. Herkesin az/çok olsa emeğinin olduğu bir süreçti. İnanmıştık, karşımızda ortak bir düşman vardı ve ancak birlikte var olabilirdik.

Kayıplarımız oldu. Turkuaz ekranda onlar birer sayı olsa da birer can olduğunu biliyorduk. Ama işler iyi gidiyordu. Salgını kontrol almaya başladığımızı düşünüyorduk. Sağlık Bakanımız çıkınca bize iyi geliyordu. Babacan tavrı güven veriyordu. Yaz da geliyordu. Dış ortamlarda daha rahat günler bekliyordu bizi.

Ama olmadı.

Şimdi olan bitene bakarken içimiz acıyor.

İçimiz acısa da nerede yanlış yaptık, neyi daha iyi yapabiliirdik sorularını yanıtlamalıyız. Halk sağlıkçılar ve HASUDER olarak, bu konularda raporlar yazdık, görüşler bildirdik. Ne yazık ki yeterli karşılık bulamadık. Oysa ancak bu yanıtlar sonrası ileriye bakabiliriz.

İşte tam da bu nedenle, HASUDER olarak bir kez daha uzmanlık alanımızın bizlere yüklediği sorumluluk doğrultusunda COVID-19'nun ülkemizde yönetim süreci ile ilgili görüşlerimizi paylaşıyoruz.

Bu kapsamda en önemli 10 tespit ve bu konulardaki önerilerimiz aşağıda verilmiştir:

- 1. Tespitimiz:** Salgın yönetiminde en önemli konulardan biri güven duygusunu korumaktır. Halk yönetime güven duymalıdır. Çalışanlar kurumlarına güven duymalıdır. İnsanlar bilim insanlarına güven duymalıdır. Bu yapıların söyledikleri tartışılmaya başlanırsa onlardan gelen öneriler de dikkate alınmayacaktır. Son dönemde illerde vali ve sağlık müdürlerinin açıkladıkları sayılar ile bakanlık verileri arasında tutarsızlıklar bulunmaktadır.

Önerimiz: Bu çok ciddiye alınması gereken bir durumdur. Toplumdaki farklı kurumsal yapıların sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Bu salgın nedeniyle en farklı grupların birlikte çalıştığını görmek topluma salgının kontrolü konusunda güvence verecektir.
- 2. Tespitimiz:** Bu noktaya gelişte en önemli sorun verilerin paylaşılması ile ilgili sorunlar olduğu görünmektedir. Her görüşümüzde bunun önemini altı ısrarla çizilmiştir. 1 Temmuz itibari ile bizlerin de istediği gibi haftalık raporlamalar başlamıştır. Günlük olarak daha fazla veri paylaşılmaktadır. Bu paylaşımın salgının en başından beri yapılmasının önünde hiçbir engel olmadığı görülmüştür. Bu paylaşımlar, bir panik ya da başkaca bir soruna yol açmamıştır. Halk sağlıkçılar olarak bu gösterim şeklinin ne kadar değerli bir kazanım olduğunu hemen belirtilmiştir. Ancak bu haliyle yeterli olmadığı, epidemiyolojik değerlendirme yapılmasına olanak verecek veri bütünlüğünün paylaşılması ve bölgesel verilen verilerin il düzeyinde verilmesinin önemini de altı çizilmiştir. İllerdeki veriler, bir şekilde, basında-doğru ya da yanlış-her gün yer almaktadır. Vatandaşımızın bu verileri doğru şekilde sorumlu otoriteden alması hakkıdır.

Önerimiz: Salgın ile ilgili veriler il ve hatta ilçe bazında düzenli olarak açıklanmalıdır.
- 3. Tespitimiz:** Son dönemde verilerin sunumu değiştirilmiştir. Bu değişikliğin gerekçesi anlaşılammıştır. Bilimsel Danışma Kurulu üyelerinden de konuyla ilgili bilgileri olmadığına dair açıklamalar gelmiştir. Yeni sınıflamada hastaneler arası uygulama farklılığı olduğu izlenmektedir.

Önerimiz: Bu tanımlar bir kez daha dikkatlice elden geçirilmeli ve yayımlanmalıdır. Zaman içindeki değişimi takip edebilmek için, yoğun bakım ve entübe hasta sayıları verilmeye devam edilmelidir. Yeni eklenen tanımların standartı sağlanmalıdır. Yoksa bu sunulan veriler belli bir standartta toplanmamış, basında yer alan haberlerdeki sayılarla farklılıkları anlaşılammış olarak kalacak ve pandemi yönetim sürecine yeterli katkıyı sağlayamayacaktır. Yapılan her değişikliğin gerekçesi açıklanmalı, müdahalenin etkisi izlenmeli ve gerekirse değiştirilmeli ya da geliştirilmelidir.
- 4. Tespitimiz:** Daha önce de belirttiğimiz üzere, bu pandemiden kimseyi geride bırakmadan çıkabilmenin anahtarı sağlık çalışanlarıdır. Sağlık çalışanları yorgundur. Sağlık çalışanları umudunu kaybetmek üzeredir. Önemsendiğini hissetmeye gereksinimi vardır. Desteklendiğini bilmelidir. Bu kadar yoğun bir iş yükü taşınamaz. İlk üç aylık dönemdeki maddi destek dağıtımında yaşanan sorunlar nedeni ile birçoğunda haksızlığa uğrama duygusu oluşturulmuştur. Ayrıca, sağlık personelinin görev tanımı ve görevlendirilme biçimleri üzerinde de karışıklık olduğu gözlenmektedir. İçişleri Bakanlığı tarafından halk sağlığı uzmanlarına AVM'ler ve turizm işletme belgeli olan konaklama tesisleri, lokanta ve restoranlar dışındaki işletmelerin faaliyetlerinin en az on beş günde bir korona virüs önlemleri açısından denetlenmesi hakkında görevlendirme yapılması buna bir örnektir.¹ Konuyla ilgili olarak resmi görüşümüzü, "Halk Sağlığı asıl olarak süreci analiz etme ve veriler ışığında koordinasyonda aktif rol alması gerektiği, turizm işletme belgesi olmayan (belediye belgeli) konaklama tesis sayısı 8.081, lokanta sayısı 39.078, AVM sayısının ise

454 olup, söz konusu görevlendirmelerin, sahada yönetici pozisyonda çalışanlar da dahil olmak üzere toplamda 425 olan halk sağlığı uzmanı tarafından yerine getirilmesinin iş gücü bakımından da mümkün olmayacağı” şeklinde Halk Sağlığı Genel Müdürlüğüne ilettiğimiz.

Önerimiz: Maddi olanaklar artırılarak geniş bir sağlık personeli kesimine sağlanmalıdır. Ancak, maddi katkı en önemli destek değildir ve tek başına asla yeterli olamaz. Daha da önemlisi sağlık çalışanımızın bu süreçte korunması, onlara yönelik bir tarama stratejisinin geliştirilmesi ve desteklenmesidir. Çocukları için kreş ya da burs destekleri, yurt olanakları gibi uygulamalar hayata geçirilmelidir. Sağlık çalışanları korunduğlarını, önemsendiklerini ve her zaman arkalarında olduğunu bilmeli, hissetmelidir. Sağlıkta Şiddet Yasasının hayata geçirilmesi nedeni ile mutluyuz. Emeği geçenlere teşekkür ediyoruz. Ancak, COVID-19'nun sağlık çalışanları için hala “meslek hastalığı” olarak kabul edilmemesini anlayamıyoruz. Ölen bir hekim ya da hemşirenin, çocuklarına haklarının verilmesinin önündeki engel nedir? Ne olursa olsun, o engel kaldırılmalıdır. Sağlık Bakanlığı personel verimliliği ve sayı ve dağılımına göre pandemi sürecinde alınacak sağlık personeli yönetimi ile ilgili her kararın çıktığı asıl merci olmalıdır.

5. Tespitimiz: Sağlık Bakanlığının yazıları ile ülke çapında ya da İl Müdürlükleri yazıları ile de yerelde yeni uygulamalarının olduğunu meslektaşlarımızdan ya da basından öğreniyoruz. Oysa bir önceki uygulamanın sonuçlarını bilmiyoruz. Örneğin, temaslılardaki test alınma ile ilgili son değişikliklerin sonucu ne oldu? Benzer değişikliklerin sonuçları, bir önceki uygulamayla karşılaştırılmalı ve paylaşılmalıdır. Hepsini bundan sonraki müdahalelerin etkinliği için yanıtlanmalıdır. Çok önemli bir seroprevalans çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları en temel veri olarak sunulmuştur. İl bazlı, özel gruplar, yaş, cinsiyet, temaslı gibi değerlendirmeler öğrenilememiştir.

Önerimiz: Sağlık Bakanlığı, seroprevalans çalışmasının bir an önce raporlanması için gereken her türlü destek sağlanmalıdır. Bu çalışmadan salgın sürecimize sağlanacak katkılar tespit edilmelidir. Ülkemizin verilerine dayalı araştırmaların bir an önce literatürde yer alması teşvik edilmelidir. Bilimsel araştırma izin süreci Etik Kurul süreçlerinde tanımlanmış yollarla gerçekleştirilmelidir.

6. Tespitimiz: Ulusal ve yerel düzeyde testlerin uygulanması ile ilgili bir standart eksikliği gözlenmektedir. Bu konudaki algoritmalar yeterli olamamaktadır.

Önerimiz: Teste ücretsiz erişimi kolaylaştıran ve ulusal bir test stratejisi geliştirmek zorundayız. Bu standartizasyonun sonbahar gelmeden önce yapılması okulların açılmasının da güvence altına alınmasına katkı verecektir. Bu nedenle de, sonbahar ve kış döneminde olası bir sorun yaşamamak için test gruplarımızı tanımlamalıyız. Sağlık personeli öncelikli grup olmalıdır. Ayrıca virüsü yayma ihtimali yüksek olanlar gişe memurları, garsonlar, şoförler gibi gruplara da testler yapmayı planlamalıyız. Buna yönelik test politikası geliştirilmelidir. Bu gruplarda yapılan test sonuçlarını ayrı ayrı yayınlamalıyız. Böylece gerçekten de o grupta test yapmayı sürdürüp sürdürmeyeceğimize karar verebiliriz. Gerekirse başka bir risk grubunu tarama içine alabiliriz. Her gün verilen testlerin kime, hangi gruplara yapıldığını gösteren bir veri sunumu geliştirmeliyiz. Testleri maliyet etkin kullanmak için dünyada örnekleri bulunan bazı stratejileri kullanabiliriz. Örneğin; bazı gruplarda gruplama şeklinde test yapmayı planlayabiliriz. Bir okuldaki 10 öğretmenin sürüntü örnekleri birleştirilerek çalışılabilir, böylece test negatif çıkarsa 10 kişide de sorunun olmadığını var sayabiliriz.

7. Tespitimiz: Salgın yönetimi yurdumuzu bir an önce güvenle dolaşılacak, çalışılacak, yaşanacak bir duruma getirmenin sorumlusudur. Halen, COVID-19 toplumda yaygın bir dolaşım halinde ise de, 65 yaş üstü vatandaşlarımız ile ilgili kısıtlamaların şu an itibari ile

bilimsel bir dayanağı kalmamıştır. Çünkü virüsü eve taşıyabilecek herkes evin dışındadır, evin dışı da virüs yaygın olarak bulunmaktadır.

Önerimiz: Bir an önce bu yaş grubu ile ilgili kısıtlamaya son vermeliyiz. Bu grup önlemlere en yüksek uyum gösteren grup olarak izlenmektedir. Onlardan bu tutumlarını korumalarını ve gençlere örnek olmaya devam etmelerini konusundaki desteklerini talep etmeliyiz.

8. Tespitimiz: Hastalığın tedavisinde bilim dışı uygulamaların varlığı ile ilgili duyular alıyoruz.

Önerimiz: Bu duyuların üzerine gidilmelidir. Hastalarımıza herhangi bir şekilde hekimlik evrensel değerler ve bunların güvence altına alındığı etik bildireler ile çelişen bir tedavi yapılması durumunda hem ilgili tabip odasının hem de sağlık bakanlığı yetkililerinin yapanlar ile ilgili gereken uyarı ve ceza ile önlenmesi için gerekli olanları sağlamalıdır.

9. Tespitimiz: Büyük gösteriler, açılımlar, konserler, kitle hareketlerinin çok yoğun olarak gerçekleştirildiğini görüyoruz. Bunların virüsün yayılımında en önemli ortamlar olduğu bilinmektedir.

Önerimiz: Kitlese hareketliliğin kısıtlanmasının en önemli müdahale olduğu kanıtlanmıştır. Kültürel olarak bu tip toplantılarda önlemleri korumamız zordur. Bu nedenle, açılışlar, düğünler, dini törenler, taziye ziyaretleri, partiler, kısaca her türlü kamusal ya da özel kalabalık kitlese hareketlilik engellenmeli ya da sıklığı azaltılmaya çalışılmalıdır. Olgularının yüksek olduğu yerlerde toplumda davranış değişikliği geliştirilinceye kadar bu tip toplantılarda sayı sınırlamaları getirilmelidir.

10. Tespitimiz: Yine İçişleri Bakanlığı tarafından² resmi yazı ile; "Hastalığın ağır seyrettiği vakalar hariç olmak üzere; Hastalık belirtisi gösteren kişiler ile teması oldukları kişilerin numunelerinin evlerinde alınmasına, İzolasyon süreçlerinin evlerinde izlenmesine, Tedavilerinin evlerinde yapılmasına" karar verildiğini görmekteyiz. Birinci basamakta filyasyon çalışmalarının artırılması, temaslılara test yapılması ile ilgili gelişmeleri memnuniyetle izliyoruz. Salgının birinci basamakta kazanılacağını en başından beri söylüyoruz. Bu yöndeki çalışmaları destekliyoruz. Ancak, birinci basamakta aralarında kimi zaman hekimin de bulunmadığı filyasyon ekiplerince ilaç verilmesi ile ilgili süreçten kaygılıyız.

Önerimiz: Sağlık Bakanlığı pandemi sürecinde -başta tedavi ve izlem şekilleri olmak üzere- alınacak her kararın çıktığı asıl merci olmalıdır. Tedavilerin evde yapılması ile ilgili uygulamanın birinci basamağın koşulları açısından bir kez daha değerlendirilmesini talep ediyoruz.

Burada yer vermediğimiz çok önemli bir konuda okulların açılmasıdır. Bu üzerinde Çocuk Sağlığı Çalışma Grubumuz bir hazırlık içerisindeyiz. En kısa zamanda önerileri kamuoyu ile paylaşılacaktır. Bu aşamada, her türlü iş kolundaki önlemler çocuklarımızın okula gitmesinin sağlanması amacıyla hayata geçirilmelidir. Bunun için verilere bakarak hangi iş kolu en riskli bulunuyorsa, önlemler alınmalı ve gerekiyorsa o işkolu bir süreliğine askıya alınmalıdır. Okullara fiziksel alt yapı, araç ve malzeme sağlanması için gereken kamusal bütçe sağlanmalıdır. Sağlık Bakanlığımızın bu konuda özel bir çalışmayı Milli Eğitim Bakanlığı ile sürdürmekte olduğunu biliyoruz ve çok önemsiyoruz. Ayrıca yine bu yıl için influenza ile ilgili aşı talebinin geçen yıllara göre çok daha fazla miktarda yapıldığını öğrenmiş bulunuyoruz. Bu çok stratejik ve değerli bir müdahaledir. Bu aşının öğretmenlere özellikle uygulanmasını önemli buluyoruz.

Artık şunu biliyoruz, uzun süre yüksek olgu sayılarını ne sağlık altyapısı, ne sağlık personeli, ne ekonomi ve ne de toplum hayatının farklı dinamikleri kaldıracabilir. Bir an önce olgu sayıları düşürülmelidir.

Dış ortamlar kapalı ortamlardan çok daha güvenli olduğunu biliyoruz. Sonbahar ve sonrasındaki kış için açık ortamlarla ilgili son şansı kullanıyoruz. Halkımızın farkındalığının artırılması çok önemlidir. Hepimizi birbirimizin yol arkadaşısıyız. Bu nedenle, halkımıza pandeminin önemi bir kez daha ve bir kez daha anlatılmalıdır. Gençlere, çocuklara başta olmak üzere tüm yaş gruplarına, farklı kültürel yapılarla ulaşmanın bir yolunu bulmalıyız. Bu konuda yaratıcı fikirleri hayata geçirmeliyiz. Devletimizin elindeki her insan gücü, hekimlerimiz, hemşirelerimiz, öğretmenlerimiz, imamlarımız ve elbet niceleri bu seferberlikte yer almalıdır. Yerelde, her ilin ilçenin koşullarına göre bu insan gücü ve süreçler ulusal rehberler yol göstericiliğinde yönetilmelidir.

Hepimize, en çok da yöneticilerimize sorumluluk düşüyor. Salgının yıkımını önlemek, halkın salgın yönetiminin önerilerine güvenmesini sağlamak devleti yönetenlerin sorumluluğudur. Salgın yönetiminin birçok yönü olduğunu anlıyoruz. Sağlık, ekonomik, sosyal boyutlarının çok farklı dinamikleri bulunmaktadır. Elbette, yöneticilerin hepsini düşünme sorumluluğu vardır. Onların değerlendirmeler yapmaları, önceliklendirmeleri, açılma ya da yeniden kapanma kararları almaları gerekecektir. Bu süreçte bilim en önemli güçleridir. Bu zorlu görevlerinde ancak işbirliği ve danışma içinde, karşılıklı güvenle ilerlenebilir ve istenilen sonuçlar alınabilir.

Biz Halk Sağlıkçısıyız. Devletimiz bizi yıllarca bugünler için eğitti. Salgın yönetimini bilimsel anlamda eğitimimiz sırasında alırız. Sonra da bu bilgileri öğrencilerimize aktarıyoruz. Şimdi söyleyeceklerimiz her zamankinden de önem taşıyor. Yöneticilerimizden bize bu sefer kulak vermelerini istiyoruz.

Hepimiz aynı gemideyiz. Ancak hep birlikte başarabiliriz. Umudumuz tek tek her birimizin vereceğin katkı ve bunun sağlanması güvence altına alan bir yönetsel erktilir.

Kamuoyuna saygıyla arz ederiz.

Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (HASUDER)

¹ İçişleri Bakanlığının 11/05/2020 tarih E.7809 sayılı ve 02/06/2020 tarih E.153 sayılı yazıları

² İçişleri Bakanlığı 30/07/2020 tarih ve 12682 sayılı Covid-19 Ek Tedbirler konulu genelgesi